

دایرة المعارف مختصر اسلام

وی به دلیل عرضه پژوهش‌های بدیع و ابتکاری، چندین نشان افتخار در عرصه خاورمیانه‌شناسی و تاریخ دریافت کرده و کتاب‌های متعدد و مقالات بی‌شماری درباره موضوعات متعلق به منطقه خاورمیانه به ویژه تاریخ و فرهنگ مردم این منطقه منتشر کرده است.

تجربه و تخصص او به عرضه دایرة المعارف فشرده اسلام در مدتی کوتاه انجامید. گرایش یک پنجم از جمعیت جهان به اسلام و جامعیت و گستردگی دین اسلام نیوبای را به مطالعه اسلام ترغیب کرده است.

استادان دیگری که در این اثر به او یاری رسانده‌اند عبارت‌اند از: محمود البقال^{۱۱}، کریستین پروستاد^{۱۲}، شالوم گولدمن^{۱۳}، فرانک لوئیس^{۱۴}، ریچارد مارتین^{۱۵}، لوری پاتون^{۱۶}، دوین استوارت^{۱۷} و ورنون رابینز^{۱۸}.

عنوان مقالات: این دایرة المعارف شامل ۱۰۰۰ مقاله کوتاه درباره شخصیت‌ها، مفاهیم، مراکز، رخدادها و کتب مهم مسلمانان است. نیوبای، در مقدمه نوشته است دین اسلام، علاوه بر نظام اعتقادی، نظامی فرهنگی است که حدود یک پنجم جمعیت جهان بدان پایبندند. همین انگیزه او را به تدوین این اثر ترغیب نموده است. تقریباً همه واژه‌های کلیدی در فرهنگ مسلمانان مدخل شده‌اند. نیوبای سعی کرده است میان واژه‌های اسلامی و واژه‌های مرتبط با اسلام تمایز قایل شود. منظور از واژه‌های مرتبط با اسلام، اصطلاحات مشترک بین یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و هندوان و مسلمانان است. آنان به دلیل حضور در قلمروهای اسلامی و همزیستی با مسلمانان به فرهنگ مشترکی دست یافتند. در این اثر، ابعاد فرهنگی و سیاسی پیشرفت‌های اسلامی مورد توجه است. نیوبای بر آن بوده است که فرقه‌های کلامی و مذاهب فقهی عمده را مد نظر قرار دهد. بدین ترتیب، دیدگاه‌های شیعی و سنی را می‌یابیم.

تصمیم نویسنده این است که برای تدوین مجلد‌های دیگر این دایرة المعارف فشرده نیز همت گمارد. در پایان اثر، کتاب‌شناسی ارائه شده است. او برای دستیابی به اطلاعات بیشتر، منابع و سایت‌هایی را معرفی کرده که خوانندگان علاقه‌مند در این زمینه را یاری می‌دهند. واژه‌های اردو، عربی، ترکی و فارسی آوانگاری شده و برای آنها معادل انگلیسی داده شده است. برای گردآوری اطلاعات این مجلد از منابع مختلفی استفاده شده است. به دلیل کمبود فضا، نام بسیاری از جزوات و آثار منبع از کتابنامه حذف شده‌اند.

مدخل‌های جغرافیایی^{۱۹}: اسلام دینی جهانی است که در بیشتر

- A concise Encyclopedia of Islam,
- Gordon D.new by,
- One world oxford, 2002

به تازگی، کتاب دایرة المعارف مختصر اسلام^۱ در انگلستان منتشر شد.^۲ ناشری انگلیسی به نام One World (وابسته به انتشارات آکسفورد) طرحی برای اطلاع‌رسانی علمی در حوزه ادیان و دین پژوهی به انجام رسانده است. این طرح مشتمل بر تألیف شش دایرة المعارف برای ادیان و نحله‌های مهم جهان یعنی اسلام،^۳ یهود،^۴ هندو،^۵ مسیحیت،^۶ بودیسم^۷ و بهائیت^۸ است. آوردن بهائیت جزء ادیان مشهور، قابل تأمل است و بیشتر ریشه در نفوذ مالی محافل بهائی در مراکز انتشاراتی غرب دارد.

ناشر هر یک از این طرح‌ها را به تخصصی در همان دین واگذار کرد و قرار شد در ظرف حداکثر دو سال تألیف به اتمام رسد و آماده چاپ شود. همه آثار تا سال ۲۰۰۲ میلادی منتشر شد و به دلیل نیاز پژوهشگران و استقبال فراوان از این آثار، در سال‌های بعد نیز تجدید چاپ شد برای مثال، دایرة المعارف اسلام در سال ۲۰۰۴م تجدید چاپ شده است.

مدیریت: سرویراستار و مسئول اصلی این طرح، گوردون نیوبای^۹ است. او پروفیسور مطالعات خاورمیانه و مدیر گروه پژوهش‌های بین المللی و تطبیقی در دانشگاه اموری^{۱۰} در آتلانتای آمریکای شمالی است.

است؛ بیشتر مسلمانانی که در کشورهای اسلامی دارای جمعیت مسلمان نسبتاً وسیع هستند به جوامعی متعلق‌اند که در گذشته مستعمره کشورهای غربی بودند در این قبیل کشورها، سیاست استقامت و آزادیخواهی با ایندولوژی دینی اسلام در هم آمیخته است. از این‌روست که امروز تصویر اسلام در رسانه‌های غربی خشن، واپس‌گرا و سرکوب‌گر است. در حقیقت، این برداشت سوء غرب از اسلام و مسلمانان در دنیای مدرن است. مسلمانان در طول تاریخ اسلام، همواره در دنیای مدرن زیست‌فناوردند. در سده دوم هجری که حکومت اسلامی شمار بیشتری از اقوام یونانی را در خود جای داد روحانیان اسلامی و متخصصان علوم الهی به بحث پیرامون نقش علوم یونانی در جامعه مذهبی پرداختند. در قرن سیزدهم، بحث با انگیزه هجوم ناپلئون به خاورمیانه، به مسئله حقوق فردی نیز وارد شد. اندیشمندان اسلامی در اواخر قرن سیزدهم و اوایل سده چهاردهم به همزیستی علم و دین و مفاهیم تجدیدگرایی پرداختند.

مرور اینترنت و بازدید از کشورهای مسلمان نشین نشان می‌دهد بسیاری از مسلمانان به فناوری گسترده‌ای دسترسی دارند.

تاریخ اسلام: وقتی پیامبر اسلام در مکه، چشم به جهان گشود عربستان بر لبه دو فرهنگ مدیترانه و خاورمیانه قرار داشت و در عین حال، در مرکز رقابت میان امپراتوری‌های روم و ایران واقع شده بود. این امر باعث شد سربازانی که مبلغ یهودیت و انواع فرقه‌های مسیحیت بودند به عربستان وارد شوند. در نتیجه بیشتر عرب‌ها از این دو دین یکتاپرست آگاه بودند. برخی به مسیحیت، برخی به یهودیت و برخی دیگر به چندخدایی و پرستش صدها الهه دیگر که به صورت بت در کعبه نگهداری می‌شدند، روی آوردند.

اما تاریخ اسلام پس از رحلت پیامبر را به دو شیوه می‌توان نقل کرد: از آنجا که پیامبر اسلام، آخرین پیامبر الهی بود عده‌ای گمان می‌کردند پیش از وفات ایشان، قیامت خواهد شد. عده‌ای نیز معتقد بودند که پیامبر برای جلوگیری از گمراهی جامعه اسلامی جانشینی را تعیین فرموده که همان علی بن ابی‌طالب، داماد و پسر عموی اوست که وظیفه دادرهبری سیاسی و دینی جامعه اسلامی را بر عهده گیرد. پس از او هم، فرزندان فاطمه (س) برای رهبری امت اسلامی، از مشروعیت مطلق برخوردارند.

با گسترش الگوهای مختلف رفتارها و آداب اسلامی در سراسر منطقه مدیترانه و فراتر از آن، آسیای جنوبی، آفریقا و آسیای جنوب شرقی، مسلمانان الگوی جدیدی را که از قرآن و سنت پیامبر الهام می‌گرفت پذیرفتند. دین اسلام برای تمام ابعاد زندگی الگوهای شرعی قرار داده است. در دوران صدر اسلام که مسلمانان در پی فتح امپراتوری‌های کهن بودند بیش از آنکه به واسطه زور و ارعاب بر آن جوامع تسلط یابند آنان را مجنون خوبش می‌ساختند. اسلام زمانی که فقط نیم هزاره عمر داشت در چین و آسیای جنوب غربی جای باز کرده بود و اکنون نیز در آمریکای شمالی بیشترین رشد را نسبت به سایر ادیان داراست.

نقاط و اقوام دنیا پیروانی دارد. این دین نیز مانند ادیان دیگر، جغرافیای خاص خود را دارد. منظور از جغرافیای دین اسلام، محل سکونت پیروان آن، محل ظهور، چگونگی گسترش و پراکندگی جمعیت معتقدان آن در سرزمین‌های مقدس این دین است. اسلام هم مانند مسیحیت و یهودیت از خاورمیانه آغاز شد. امروز هم پس از بودیسم و مسیحیت، شناخته شده‌ترین دین جهان محسوب می‌شود که یک پنجم جمعیت جهان در شمار پیروان آن قرار دارند. تصور عموم این است که اسلام دینی عربی است. اما فقط بیست درصد مسلمانان، عرب‌اند. بزرگ‌ترین کشور مسلمان دنیا اندونزی است و تعداد مسلمانان در آسیای جنوبی بیش از کشورهای عرب خاورمیانه است. مسلمانان در تمام آسیا، اروپا، آفریقا و آمریکا پراکنده‌اند غالباً گمان می‌کنند که اسلام دین چادرنشین‌هاست اما بیش از نیمی از مسلمانان در شهرها زندگی می‌کنند. همچنین، اسلام دینی است که دائماً به پیروان آن افزوده می‌گردد و بیش از یهودیت یا مسیحیت، پیرو دارد. تقسیم‌بندی کلاسیک میان دنیای اسلام و سایر جهان، تفکیک جغرافیایی مناسب نیست. مرزهای معنوی اسلام همچنان باقی است اما مسلمانان، یهودیان، مسیحیان، پیروان بودا، هندوان و سایرین در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. تمام کشورهای دنیا نیز بدون توجه به برقراری یا عدم برقراری حکومت اسلامی برای مسلمانان جایی باز کرده‌اند.

اسلام و ادیان دیگر: ^{۲۰} به نظر نیوبای اسلام در میان ادیان یکتاپرست جهان، جوان‌ترین دین محسوب می‌شود. از دیدگاه مسلمانان، اسلام تکامل و تعالی روند نزول وحی است که از زمان حضرت آدم آغاز شده و با پیامبر اسلام خاتمه یافته است. یهودیان و مسیحیان جایگاه حقوقی خاصی در شریعت اسلام دارند و آنان را «اهل کتاب» می‌خوانند. ادیان دیگر مانند زرتشتی و هندویسم که در شکل‌گیری و توسعه فرهنگ و تمدن اسلامی نقش داشته‌اند، مورد توجه قرار گرفته و در مقاله‌های اختصاصی بررسی شده است. عقاید و کلام اسلامی نیز در مدخل‌های متعدد معرفی شده است.

کتاب مقدس مسلمانان ^{۲۱} به نظر نیوبای: خداوند قرآن را تدریجی و به واسطه جبرئیل بر پیامبر نازل کرد. قرآن دارای ۱۱۴ سوره و اندکی کم حجم‌تر از انجیل مسیحیان است. جزءها و آیات قرآن به ترتیب نزول نیامده‌اند و از دید بسیاری از غیرمسلمانان، به دلیل گستگی موجود در سوره‌ها، فهم قرآن دشوار است. قرآن برخلاف متون مقدس یهودیان و مسیحیان، حکایت‌گونه، نامه‌نگاری یا زندگی‌نامه پیامبر نیست. بلکه شامل پندها، قوانین، وعده‌ها، ارجاع به وحی‌های گذشته، نمازها و دعاها و هشدار نسبت به نزدیک شدن یوم‌الدین است.

این دایرةالمعارف از معدود دایرةالمعارف‌های عمومی اسلام است که توجه شایانی به قرآن کرده و دهها مدخل قرآنی آورده است.

اسلام و دنیای مدرن ^{۲۲}: نیوبای بخشی از دایرةالمعارف را به مسائل مدرن مسلمانان اختصاص داده است. وی در توجیه این روش نوشته

حاکمیت امام اشاره دارد. در میان اهل سنت که این واژه مفهوم کلی تری دارد به رهبری امت اسلامی پس از رحلت پیامبر اشاره دارد. از دیدگاه بسیاری از اهل سنت، این رهبری متعلق به شخص خلیفه است.^{۲۰}

«ایران^{۲۱}: در دوره ماقبل عصر جدید که فارس نام داشت با هجوم مسلمانان عرب در قرن شانزدهم ه.ق، تحت حکومت و سلطه سیاسی مسلمانان درآمد؛ به طوری که جمعیت آن پس از قرن نهم، غالباً مسلمان بودند. توده مردم این کشور زبان فارسی را حفظ کردند اما متون آنان به زبان عربی بود و عمدتاً از لغات عربی استفاده می کردند. جمعیت ایران تا سده شانزدهم، اکثراً سنی بودند و تعداد شیعیان بسیار اندک بود. اما پس از دوره صفوی این کشور عمدتاً شیعه نشین گردید. در عصر جدید که حکومت پهلوی غرب گرا و سکولاریست به واسطه انقلاب سال ۱۳۵۷ سرنگون گردید و جمهوری اسلامی حاکمیت کشور را به دست گرفت، اتحاد قوی شیعیان، دیگر نتوانست مخالفت‌های سیاسی و مذهبی و به خصوص، مارکسیست‌ها، مجاهدین و بهائیان را تحمل کند.»^{۲۲}

«روح الله موسوی خمینی (۱۹۰۲ - ۱۹۸۹ م)^{۲۳}: پس از انقلاب سال ۱۹۷۹ ایران، رهبر سیاسی و دینی این کشور بوده است. او که به دستور رضاشاه پهلوی به ترکیه، عراق و فرانسه تبعید شد، در آنجا انقلاب را سازماندهی کرد و در بازگشت به کشور، حکومت شاه را سرنگون ساخت و تا پایان عمر خویش والاترین شخصیت روحانی ایران بود. بیانیه‌اش راجع به ولایت فقیه، او را در اوج سلسله مراتب روحانیت قرار داد.»^{۲۴}

«مشهد^{۲۵}: یکی از شهرهای مهم ناحیه شمالی شرقی ایران است. این مکان در کنار شهر قدیمی و متعلق به دوره پیش از اسلام، طوس قرار گرفته، محل مقبره هارون الرشید، خلیفه عباسی و آرامگاه هشتمین امام شیعیان، امام رضا(ع) است. مشهد به مفهوم مکانی است که یک قهرمان یا فرد مقدس در آنجا در گذشته و یا تشییع کنندگان مراسم معنی می‌دهد. از دیدگاه شیعیان اثنی عشری، این واژه مقبره امامانی را تداعی می‌کند که به شهادت رسیده‌اند. نام این شهر نیز به خاطر حرمتی که مسلمانان برای آرامگاه امام خود قائل‌اند انتخاب شده است. ظاهراً مشهد ابتدا دهکده کوچکی بوده و اکنون به کلان شهر با حجم بالایی زائران تبدیل شده است. به گفته ابن بطوطه، زیارتی بودن این شهر از اوایل قرن هشتم هجری قمری آغاز شده است. اکنون مشهد علاوه بر زیارتی بودن، یک مرکز صنعتی و کشاورزی نیز محسوب می‌شود.»^{۲۶}

«شیعه^{۲۷}: در عربی به مفهوم گروه و فرقه است. عنوان شیعی به طور کلی، به گروه یا دسته‌هایی در اسلام اطلاق می‌شود که معتقدند مرجعیت دینی از پیامبر اسلام به اهل‌البیت انتقال یافته است. شیعیان معتقدند از آنجا که پیامبر، علی ابن ابی‌طالب را در غدیر خم به جانشینی خویش برگزید، نخستین امام پس از پیامبر، و جانشین به حق اوست. این دیدگاه راجع به سرپرستی و حاکمیت با دیدگاه اهل سنت که بعدها شکل گرفت متضاد است. چرا که اهل سنت معتقدند که مرجعیت به اصحاب پیامبر و جانشینان آنها تعلق دارد. شیعیان با خوارج نیز بدین

این نکات و گرایش‌ها، حاکی از این است که تاریخ اسلام حجم زیادی از فرهنگ مسلمانان را فرا گرفته است، از این رو مدخل‌های زیادتری به آن اختصاص یافته است.

نمونه‌هایی از مدخل‌ها: برای آشنایی بیشتر با این دایرة المعارف به سراغ محتوای مدخل‌ها می‌رویم و برای نمونه چند مقاله را بررسی می‌کنیم: «عاشورا^{۲۸}: در عربی به معنای عدد ده است. عاشورا روزه مستحبی بیست و چهار ساعتی است که در روز دهم ماه محرم گرفته می‌شود. ابتدا محمد(ص) پیامبر اسلام نسبت به آن اقدام کرد. اهل سنت این روز را روز بازگشایی درهای کعبه برای زیارت کنندگان می‌دانند و همچنین، روزی است که نوح پیامبر کشتی را ترک کرد. مردمان آفریقای جنوبی روزه خود در این روز را با نان بی‌نمک و کیک سرخ شده افطار می‌کنند. نیز، روزی است که به نهادهای آموزشی کمک‌های بلاعوض تعلق می‌گیرد. شیعیان در این روز شهادت امام حسین(ع) در کربلا را گرامی داشته و به سوگواری می‌پردازند. نام و ساختار این واژه حاکی از ارتباط تاریخی این روز با روزه روز تاوان یهودیان است.»^{۲۹}

«پوشش^{۳۰}: پوشش مسلمانان در مناطق مختلف فرهنگی، تنوع وسیعی دارد و بازتاب ایدئولوژی جاری و عرف محلی است. قوانین پوشش در میان گروه‌های مختلف مسلمانان یکی نیست. قرآن زنان و مردان را به پوشاندن سینه‌هایشان توصیه می‌کند. زنان در محفل خانواده بیش از مراکز عمومی، آزادی پوشش دارند (قرآن، سوره ۲۴، آیه ۳۰ - ۳۱). قرآن زنان مؤمن را به پوشیدن جامه‌های مخصوص بیرون از منزل و جلوگیری از تعرض به آنان سفارش کرده است (قرآن، سوره ۲۴، آیه ۵۹). مسلمانان باید لباس مناسبی برای زمان عبادت داشته باشند و از پوشیدن جامه‌های ناشایست و مبتذل برحذر شد (قرآن، سوره ۷، آیه ۳۱ - ۳۳). جزئیات دقیق پوشش زنان و مردان مسلمان مانند حرام بودن طلا و لباس‌های ابریشمی برای مردان در سنت آمده است. رعایت جزئیات و محدودیت‌های پوشش زنان مؤمن، نشانه‌های ظاهری تعهد دینی به اصول بنیادین اسلام است.»^{۳۱}

«امام^{۳۲}: ریشه عربی این کلمه با کلمه ام یا مادر و امت یا جامعه مذهبی هم خانواده است. با گذشت زمان، این واژه معانی متفاوتی به خود گرفت که عبارت‌اند از: (۱) رهبر و به خصوص پیش‌نماز عده‌ای از افراد و این نقشی است که تمام پسران مسلمانان با ورود به سن قانونی می‌توانند آن را بپذیرند. مراسم و آیین‌های ویژه یا قدرت مقدس و معنوی خاص برای پذیرفتن این نقش لازم نیست. برخی از نخستین خلیفه‌ها را نیز امام می‌نامیدند. (۲) هفت تن از رهبران تشیع اسماعیلی نزاری که نسل آن‌ها به علی(ع) و فاطمه(س) باز می‌گردد امام نامیده می‌شوند. دوازده رهبر شیعه اثنی عشری که از نسل فاطمه(س) و علی(ع) هستند امام خوانده می‌شوند.»^{۳۳}

«امامت^{۳۴}: در زبان عربی به مفهوم حاکمیت و سرپرستی است. این واژه در دنیای اسلام مفاهیم مختلفی دارد. اما در میان شیعیان به

- A Concise Encyclopedia Of Islam* , By Gordon D. Newby, England, One World Oxford, 2002.
Reprinted: 2004, ISBN:1-85168-297- 3, x4244P
3. *A Concise Encyclopedia Of Islam*.
 4. *A Concise Encyclopedia Of Judaism*.
 5. *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*
 6. *A Concise Encyclopedia Of Christianity*
 7. *A Concise Encyclopedia Of Buddhism*.
 8. *A Concise Encyclopedia Of The Bahá Faith*.
 9. Gordon D. Newby.
 10. Emory University.
 11. Mahmoud Al – Batal.
 12. Kristen Brustad.
 13. Shalom Goldman.
 14. Frank Lewis.
 15. Richard Martin.
 16. Laurie Patton.
 17. Dewin Stewart.
 18. Vernon Robbins.
 19. Geographical Entries.
 20. Islam and other Religions.
 21. Muslim Scripture.
 22. Islam and Modern World.
۲۳. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۵۳-۵۴.
 ۲۴. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۳۴ - ۳۵.
 25. dress.
 ۲۶. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام صفحه ۱۲۷.
 27. Imâm.
 ۲۸. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۹۹-۱۰۰.
 29. Imâmah.
 ۳۰. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۱۰۰.
 31. Irân.
 ۳۲. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۱۰۴.
 33. Rûhollâh al – Mûsâvî khomeinî.
 ۳۴. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۱۴۲ - ۱۴۳.
 35. Mashhad.
 36. M. p. 142 – 3.
 37. Shi 'î.
 ۳۸. مقاله‌ای از دایرة المعارف فشرده اسلام، صفحه ۱۹۴ - ۱۹۵.
 39. God's Names Asma al- Husna

لحاظ متفاوتند که به عقیده خوارج، فقط مسلمانان برخوردار از منزلت نیکو و شایسته قابلیت رهبری امت را دارند.

شیعیان پیرامون مسائل حاشیهای امامت به گروههای متعددی تقسیم می‌شوند. تمایز فرقه اسماعیلیه و اثناعشری این است که امام هفتم یا دوازدهم در غیبت به سر می‌برند. افراطیون یا غلات را اکثر شیعیان و اهل سنت نمی‌پذیرند، چرا که آنان به امامان خود نسبت خدایی می‌دهند. در مرحله فعلی تاریخ، شیعیان اثناعشری در اکثریت‌اند و در ایران، عراق و جنوب لبنان سکونت دارند. شیعیان اسماعیلیه در سراسر جهان از جمله هند، آفریقا و آمریکای شمالی ساکن‌اند. در دوران پس از غیبت، رفتار حقوقی شیعیان از بسیاری جهات با رفتار اهل سنت تطابق دارد. حقوقدانان اهل سنت و شیعه، در شرایط و محدوده‌هایی که التقاط آنها امکان پذیر بوده است به تبادل عقاید قضایی و حقوقی پرداخته‌اند و در مکاتب یکدیگر حاضر شده‌اند. با این حال، رفتارهای حقوقی شیعیان و اهل سنت در زمینه ازدواج، ارث و غالباً، قوانین محدود کننده خلوص عبادی با یکدیگر متفاوت است.

احترام به مقبره‌ها و زیارتگاه‌های امامان، جزء مهمی از اسلام شیعی است. این مکان‌ها بیشتر در شهر قم واقع در ایران و در جنوب عراق قرار دارند. کربلا مکانی است که به دلیل اتفاق افتادن شهادت حسین بن علی (ع) در آن، مورد احترام است.^{۲۸}

ساختار کل کتاب: کتاب با مقدمه‌ای از سر ویراستار آغاز می‌شود. آنگاه ۱۰۰۰ مدخل به ترتیب الفبا آمده است. بلافاصله بعد از مدخل‌ها، بخش «اسماء حسناى خداوند»^{۲۹} قرار دارد.

سپس کرونولوژی حوادث اسلامی ذکر شده که از سال ۵۷۰ میلادی که تاریخ تولد پیامبر اسلام است تا ۱۹۹۲ م/۱۴۱۳ ق که سال وفات سیدابوالقاسم خوئی است. آنگاه کتاب‌شناسی و سپس فهرست راهنما آمده است.

شایان یادآوری است که نشانی مأخذ هر مقاله در پایان هر مقاله نیامده، بلکه کتاب‌شناسی کلی در پایان کتاب آمده است. در همین جا خوب است یادآور شویم که مؤلف در بسیاری از موارد می‌توانست از منابع بیشتری استفاده کند. نام نویسنده هر مقاله نیز ذکر نشده است و همه نویسندگان در آغاز کتاب معرفی شده‌اند. بسیاری از مقالات دارای تصویر و نقشه است.

در پایان: نیویای با توانایی توانسته است تقریباً تمامی مباحث اسلامی و مسلمانان را در حدود ۲۰۰ صفحه و در هزار مدخل در قطع رقیبی بیاورد. این روش در ایران موجب دستیابی زودتر دانشجویان به مطالب خواسته شده می‌شود و زمینه‌ای برای توسعه بیشتر دانش‌های اسلامی است.

پی‌نوشت‌ها:

A Concise Encyclopedia of Islam

۲. مشخصات کتاب شناختی این اثر این گونه است: